

dr hab. Alicja Ungeheuer-Gołąb, prof. UR

Ocena rozprawy habilitacyjnej
i dorobku naukowego dr. Eugeniusza Szymika
w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego

Pan dr Eugeniusz Szymik jest specjalistą w zakresie nauk humanistycznych, a jego zainteresowania badawcze obejmują obszar edukacji polonistycznej ze szczególnym uwzględnieniem wiedzy o dramie i jej wykorzystania w dydaktyce i wychowaniu. Metoda dramy daje dobre możliwości łączenia wiedzy humanistycznej z zagadnieniami dziedziny nauk społecznych, zwłaszcza gdy zainteresowania badawcze oscylują wokół problematyki oddziaływania na wychowanka i metod pracy wychowawczej. Na podstawie przedłożonego dorobku dr. E. Szymika można zauważyć, że w prezentowanej aktywności badawczej bardzo dobrze współgrają i dopełniają się nawzajem elementy wiedzy z zakresu nauk humanistycznych i społecznych.

Po obronie rozprawy doktorskiej Badacz wydał dwie monografie autorskie i dwie monografie współautorskie, kilkadziesiąt rozdziałów w monografii, kilkadziesiąt artykułów w czasopiśmie naukowych i kilkanaście tekstów poza punktacją. Redagował dwie monografie naukowe i przygotował kilkanaście recenzji książek. Aktywność zawodowa dr. Szymika jest zatem bardzo bogata i obejmuje nie tylko działania badawcze i dydaktyczne wynikające ze specyfiki pracy, ale także społeczne i popularyzujące naukę.

Habilitant brał czynny udział w kilkudziesięciu ogólnopolskich i międzynarodowych konferencjach naukowych, m. in. w Słowacji, Chorwacji i Czechach, oraz w ośrodkach polskich, jak m.in.: Katowice, Kraków, Łódź, Olsztyn, Opole, Słupsk, Warszawa. Jest członkiem zespołu badawczego, w którym realizuje temat badawczy pt. „Metoda dramy w szkole podstawowej – badania eksperymentalne”.

1. Życiorys naukowy

Dr Eugeniusz Szymik jest wieloletnim wykładowcą i badaczem, a także nauczycielem. W zakresie pracy dydaktycznej jako nauczyciel posiada trzeci stopień specjalizacji zawodowej w nauczaniu języka polskiego (stopnie uzyskiwał kolejno w latach 1993, 1995, 1997). W 2000

roku uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Utwór literacki w odbiorze szkolnym (badania z wykorzystaniem dramy)*, napisanej pod kierunkiem dr. hab. prof. UŚ Bogdana Zelera. Tytuł został nadany przez Wydział Filologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Dotychczas był zatrudniony w Górnośląskiej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Mysłowicach, Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi, Gliwickiej Wyższej Szkole Przedsiębiorczości w Gliwicach. Obecnie pracuje na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach na Wydziale Nauk Społecznych w Instytucie Pedagogiki.

Działalność dydaktyczna dr. E. Szymika wybiega poza aktywność akademicką. W wyniku nawiązania współpracy z Centrum Pedagogicznym dla Polskiego Szkolnictwa Narodowościowego w Czeskim Cieszynie prowadził lekcje otwarte dla uczniów. Ponadto współpracował z Katedrą Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej na Uniwersytecie Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy. Efektem tej współpracy był przygotowany projekt naukowo-badawczy, redakcja dwóch numerów czasopisma „World Journal of Theoretical and Applied Sciences”, prowadzenie warsztatów dramowych, uczestnictwo w konferencji naukowej, publikacja artykułu naukowego, współpraca z badaczami z Czech.

2. Charakterystyka dorobku naukowego

Dr E. Szymik przez większość życia zawodowego zajmuje się problematyką dramy i jej wykorzystaniem w edukacji. Jego pierwszy artykuł na ten temat ukazał się w 1991 roku. Od tego czasu badacz konsekwentnie sięgał do zagadnienia dramy i napisał około 50 tekstów naukowych, w których porusza tę kwestię. To warta podkreślenia konsekwencja, cenna w obszarze rozwoju podjętej ścieżki badawczej. Jak można zauważyć, przeglądając dorobek Habilitanta, w swej pracy zawodowej, początkowo jako nauczyciel szkoły podstawowej, potem liceum, a następnie nauczyciel akademicki, prowadził badania nad możliwościami wykorzystania dramy w edukacji polonistycznej z uwzględnieniem aspektu wychowawczego. We współautorskiej książce pt. *Drama na lekcjach języka polskiego w klasach IV–VIII* (1997) podjął interesującą go tematykę w szerszym opisie.

Wśród bogatej bibliografii Habilitanta na uwagę zasługują monografie autorskie. W pierwszej, opublikowanej pt. *Drama w nauczaniu języka polskiego* (2011), Autor zebrał i przedstawił teoretyczne wiadomości z zakresu technik i strategii dramowych, a treści teoretyczne uzupełnił rozwiązaniami praktycznymi przeznaczonymi dla nauczyciela polonisty.

W pracy pt. *Drama w procesie wychowania dzieci i młodzieży w Polsce i Czechach (pedagogiczne studium porównawcze)* (2016) rozważania nachylnono ku kontekstowi pedagogicznemu, głównie za sprawą zastosowanej metodologii badawczej. Książka jest przykładem dobrze wykorzystanej współpracy polsko-czeskiej i pokazuje funkcjonowanie dramy w pracy wychowawczej z młodzieżą. W roku 2020 Badacz opublikował współautorską pracę pt. *Drama: wybrane aspekty polonistycznej edukacji wczesnoszkolnej. Koncepcje, badania, wyniki* (współaut. Olimpia Gogolin). Autorzy skoncentrowali się na poziomie wczesnej edukacji, próbując określić rolę dramy w rozwijaniu kompetencji komunikacyjnych uczniów edukacji wczesnoszkolnej. Zastosowano tu popularną w badaniach społecznych metodę sondażu diagnostycznego oraz technikę ankiety. Ze względu na słabość techniki można przypuszczać, że przedstawione w książce wyniki nie są w stu procentach miarodajne, choć niewątpliwie naświetlają w jakimś stopniu podjęty problem. Obydwoje Autorzy mają też w swoim dorobku publikację wydaną w języku angielskim pt. *Drama: Theoretical Outline and Practical Aspects* (2018). Podobnie jak we wspomnianych książkach praca zawiera teoretyczne wprowadzenie (rozdziały I i II) oraz rozwinięcie w postaci badań dotyczących zalet stosowania dramy przeprowadzonych wśród nauczycieli i studentów w latach 1999 i 2018. Ten właśnie porównawczy aspekt wydaje się interesujący, gdyż pokazuje, jak różnicował się stosunek badanych do metody dramowej w edukacji. Pracę dopełniają scenariusze lekcji, w których zastosowano dramę w opracowaniu takich lektur jak: *Śpiąca Królowna w wersji* Grimmów, *Pinokio* Carla Collodiego, *Robinson Crusoe* Daniela Defoe, *Hobbit* J. R. R. Tolkiena, *Mały Książę* Antoine'a de Saint-Exupéry'ego, *Skąpiec* Moliere'a, *Kameleon* Antoniego Czechowa, *Makbet* Williama Shakespeare'a. Wymienione utwory literackie zasługują na uwagę odbiorców i stanowią lekturę młodzieży, szkoda jednak, że Autorzy nie uzasadnili szerzej swoich wyborów. W bibliografii, jak na publikację anglojęzyczną, nieco zbyt mało miejsca zajmują prace anglojęzyczne na temat dramy.

Obok monografii Habilitant zajmował się problematyką dramy w wielu tekstach publikowanych jako rozdziały w monografiach i artykuły w czasopismach. Mimo iż dotyczą one zjawiska dramy, w opracowaniach tematu można zauważyć kilka nurtów, jak: aspekty wychowawcze (np. *Drama w pracy wychowawczej nauczyciela polonisty* – 2013, *Znaczenie dramy w procesie wychowania* – 2014, *Drama jako remedium na procesy wychowawcze* – 2017), dydaktyczne – powiązane z edukacją polonistyczną, w tym językową (*Gry dramatyczne formą kształcenia sprawności językowej uczniów* – 1992/93, *Drama na lekcjach języka polskiego w klasach IV–VIII* – 1997, *Drama w kształceniu sprawności językowej uczniów (na przykładzie wywiadu i dyskusji)* – 2002), terapeutyczne (*Drama jako metoda wspierania*

rozwoju ucznia – 2013, *Drama jako droga nabywania umiejętności rozwiązywania konfliktów oraz metoda zapobiegania agresji i przemocy wśród młodzieży* – 2014). W treści artykułów można też znaleźć konteksty powiązane z aktywizowaniem uczniów, budowaniem kreatywnej postawy, zwracaniem uwagi na wrażliwość językową i literacką. W większości tekstów zawarte są wyniki badań zakrojonych na szerszą bądź węższą skalę, które dają oddźwięk wykorzystywania dramy w edukacji. Jednocześnie wskazują na społeczny kontekst podejmowanych tematów badawczych. Dorobek naukowy wskazuje na poszukującą, badawczą postawę Autora, który chce zintegrować treści z zakresu polonistyki, dydaktyki i pedagogiki w obszarach edukacji językowej i literackiej, metod pracy z tekstem z zastosowaniem dramy oraz oddziaływania metody i jej odbioru przez dzieci i dorosłych.

Integrowanie treści tych obszarów w naukowej i popularnonaukowej refleksji jest elementem szeroko pojętej edukacji, włączającej w sferę nauk społecznych kontekst humanistyczny. W pedagogice w ostatnim czasie zarysowuje się kierunek refleksji powiązany z wychowaniem przez sztukę, zapoczątkowany przez takich polskich badaczy, jak: Stefan Szuman, Maria Tyszkowa, Irena Wojnar, Maria Gołaszewska i kontynuowany w refleksjach Wiesławy Limont, Urszuli Szuścik, Krzysztofa Szmida, Katarzyny Krasoń, Dariusza Kubinowskiego, Alicji Ungeheuer-Gołąb i in. Wydaje się, że z tym nurtem, nazywanym pedagogiką sztuki, wiąże się działalność naukowo-dydaktyczna Habilitanta.

Wśród licznych jego prac znajduje się też kilka, które nie dotyczą tematu dramy, jednak wpisują się w problematykę szeroko pojętej edukacji dziecka. Zafascynowanie bogactwem kulturalnym regionu zaowocowało przygotowaniem skryptu pt. *Edukacja regionalna w szkole podstawowej. Skrypt dla nauczycieli i studentów* (2013).

Obszerną część aktywności dr. E. Szymika zajmują działania dydaktyczne, organizacyjne i popularyzujące naukę i sztukę. Podczas swej pracy na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach współpracował z Wydziałem Filologicznym tej uczelni, prowadził zajęcia otwarte metodą dramy dla nauczycieli, inicjował działania edukacyjne w lokalnej społeczności (gmina i miasto Czerwonka-Leszczyny), recenzował dwa podręczniki do nauczania języka polskiego w gimnazjum, opracował karty efektów kształcenia z przedmiotów literatura dziecięca i metodyka edukacji językowej, był członkiem komitetów naukowych konferencji, działał w projektach unijnych jako wykładowca, brał udział w projektach badawczych, gdzie pełnił także rolę kierownika, współpracował z Uniwersytetem Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy, jako pracownik naukowy wypromował wiele prac licencjackich.

3. Ocena rozprawy habilitacyjnej

Przedłożona jako rozprawa habilitacyjna książka pt. *Dramowa interpretacja baśni w kontekście kształtowania relacji interpersonalnych dzieci w wieku wczesnoszkolnym* wydana przez Wydawnictwo Naukowe Łukasiewicz – Instytut Technologii Eksploatacji w Radomiu w 2021 roku jest opracowaniem o charakterze teoretyczno-empirycznym. Autor stara się odpowiedzieć na pytanie: „czy, i w jaki sposób dramowa interpretacja baśni może kształtować właściwe relacje interpersonalne wśród uczniów edukacji wczesnoszkolnej” (ze Wstępu). Podjęty problem jest zagadnieniem złożonym, wymagającym wiedzy z zakresu dziedzin takich, jak nauki humanistyczne i społeczne.

Całość książki, liczącej 327 stron wraz z bibliografią i bogatym aneksem zawierającym materiały wykorzystane w badaniach oraz zestawienia statystyczne, podzielona została na pięć rozdziałów, z których trzy pierwsze stanowią teoretyczne podłoże badań, a dwa ostatnie przedstawiają założenia metodologiczne oraz interpretację wyników badań własnych. W części teoretycznej Autor omówił zagadnienia z zakresu teorii dramy w powiązaniu z jej wartościami wychowawczymi w kontekście współczesnych teorii wychowania oraz wybranych nurtów pedagogicznych. Badacz przedstawił techniki dramowe, uwzględniając ich podziały w ujęciach Gavina Baltona i Krystyny Pankowskiej. Ponadto wskazał na związki dramy z teatrem. Na uwagę zasługuje akcentowanie przez Habilitanta wychowawczych i estetycznych walorów sztuki teatralnej. Badacz powołuje się na wypowiedzi Mieczysława Łobockiego, Janiny Awgulowej, Małgorzaty Latoch-Zielińskiej, Teresy Samulczyk-Pawluk, by podkreślić wagę zaistnienia różnych typów technik dramatycznych w szkolnej edukacji. W drugim rozdziale (*Baśń i jej dramowa interpretacja*) został poruszony temat baśni w ujęciu literaturoznawczym i pedagogicznym. Przedstawiono tu ponadto przykłady dramowej interpretacji baśni, wykorzystując wybrane utwory w opracowaniu Jakuba i Wilhelma Grimmów oraz Hansa Christiana Andersena. W dalszej części dr Eugeniusz Szymik koncentruje się na kwestii relacji interpersonalnych dzieci w wieku wczesnoszkolnym (rozd. III) – charakteryzuje wybrane aspekty rozwojowe dziecka w danej fazie wiekowej, uwzględniając rozwój relacji interpersonalnych. Kolejny rozdział zawiera założenia metodologiczne badań, które odpowiadają metodologii nauk pedagogicznych, zatem znajduje się tu opis celów, przedmiotu badań, wykaz problemów i hipotez, zmiennych i wskaźników oraz metod, technik i narzędzi użytych w badaniach. Ostatnia część rozprawy (rozd. V) składa się z pięciu podrozdziałów i przedstawia analizę wyników badań i uwagi końcowe. Dalej następują zakończenie, bibliografia, streszczenie w języku polskim i angielskim, spisy tabel i rysunków oraz rozbudowany, liczący 70 stron, aneks.

Przeprowadzenie czasochłonnych i rzetelnych badań pozwoliło Autorowi uzyskać informacje na temat możliwości, jakie daje drama w edukacji uczniów w wieku wczesnoszkolnym. Propozycja wykorzystania dramy w celu kształtowania właściwych interakcji społecznych w pełni zasługuje na zainteresowanie i znajduje potwierdzenie w uzyskanych wynikach badań, jednakże pod warunkiem że będzie traktowana właśnie jako propozycja, a nie teoria uniwersalna. Należy w tym miejscu podkreślić, że to, co bez żadnych zastrzeżeń da się zastosować w sytuacji badania, często nie sprawdza się w działaniach w warunkach naturalnych.

Habilitant wychodzi w swych rozważaniach od pojęcia dramy jako metody pracy wychowawczej, co ogranicza nieco zakres dociekań do obszaru edukacyjnego, szkolnego i wyklucza kwestie pochodzenia dramy jako składnika dramatu. Lukę tę wypełnia nieco przybliżenie związków dramy z teatrem. Tytuł podrozdziału 1.4. (*Związki dramy z teatrem – od ról teatralnych do „bycia w roli”*) kieruje wywód w nieco innym kierunku, niż wskazywałby namysł antropologiczny. Wydaje się bowiem, że w rozwoju aktywności dramatycznej najpierw było wchodzenie w rolę, a później pojawiły się role aktorów rozumiane jako składniki teatru.

Autor zdaje sobie sprawę ze złożoności pojęcia dramy, choć nie można się zgodzić, że jest to zjawisko enigmatyczne, jak zauważa już w pierwszym zdaniu rozprawy. W polskiej rzeczywistości edukacyjnej drama zaistniała dzięki pracom Krystyny Pankowskiej już w latach 80. XX wieku, zatem od 40 lat jest mowa o dramie w pracach teoretycznych, a praktycy nieustannie próbują wprowadzać działania dramowe do zajęć szkolnych. Ważnym momentem było ukazanie się w Polsce tłumaczenia pracy Briana Waya pt. *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży* (wyd. polskie 1990), w której w przystępny sposób autor zapoznawał czytelników z podstawowymi założeniami dramowych aktywności. Habilitant zauważa zresztą w treści przypisów, że gry dramatyczne, psychodramy i dramy stosowano już na początku XX wieku. Część 1.1.2. pracy przedstawia bowiem historię dramy na świecie i w Polsce. Padają tu nazwiska pierwszych pedagogów, których tezy miały istotne znaczenie dla rozumienia i podejścia do wychowania przez dramę. Szkoda, że Badacz nie rozwinął tej myśli po czasy współczesne, bowiem niektórzy obecnie żyjący badacze także zajmują się poruszonym zagadnieniem, i za mało miejsca poświęcił grze dramatycznej i ekspresji dziecka (Katarzyna Krasoń, Alicja Ungeheuer-Gołąb, Anita Stefańska, Danuta Michałowska). Dr E. Szymik rozważa kwestię podobieństwa między teatrem szkolnym a dramą. Dość szeroko omówił w pracy zjawisko teatru szkolnego. Wydaje się to zrozumiałe z uwagi na edukacyjny, dydaktyczny profil podjętych badań, jednak równie istotny jest kontekst filozoficzno-antropologiczny, którego w rozprawie nieco brakuje. Autor konkluduje za Pankowską, że

pojęcia dramy i teatru należałoby rozgraniczyć; szczególnie z uwagi na związki dramy z wychowaniem przez sztukę. Ta myśl pojawia się w pracy już na 16. stronie, dlatego dziwi nieco, że w bibliografii brakuje tytułów prac Herberta Reada, Ireny Wojnar, Marii Gołaszewskiej, bowiem mimo iż datują się one na lata 70. XX wieku, nadal stanowią podłoże wszelkiej refleksji i praktyki powiązanych z respektowaniem w edukacji zasad wychowania przez sztukę. Szczególnie chodzi o przełożoną na język polski przez Irenę Wojnar rozprawę Reada pt. *Wychowanie przez sztukę*, która daje mocne teoretyczne podstawy dla rozwijania dziecięcej aktywności o znamionach sztuki. Należy zauważyć, że jedną z ulubionych i ważnych zabaw/aktywności dzieci w młodszym wieku szkolnym jest „wchodzenie w rolę” poprzez naśladowanie. Moim zdaniem zbyt mało miejsca poświęcono w publikacji zabawie jako głównej aktywności dziecka, w której tkwią nawyki dramatycznego naśladowania rzeczywistości aktywizującego emocje.

W większości teoretycznych rozważań na temat definiowania funkcji i znaczenia dramy Badacz odnosi się do tez Pankowskiej, co wydaje się właściwe ze względu na bogaty dorobek autorki. Ponadto sięga do wspomnianego już Gavina Baltona, Dorothy Heathcote, Briana Waya oraz polskich teoretyków, jak: Halina Machulska, Alicja Pruszkowska, Jan Tatarowicz, Barbara Myrdzik, Anna Dziedzic, Maria Gudro. Pan dr Szymik, co prawda, powołuje się na prace Wincentego Okonia, Ewy Ogrodzkiej-Mazur, Bronisławy Dymary, Krzysztofa Szczepańskiego, z obszaru kulturowo-antropologicznego wspomniany jest tytuł znanej pracy Johana Huizingi, jednak wydaje się, że to za mało, by zbudować solidne podłoże kulturoznawcze i pedagogiczne dziecięcego zaangażowania w dramę. Zważywszy, że zabawę dziecka czynili centrum rozważań tacy badacze, jak Sergiej Wygotski czy Jean Piaget, należałoby nawiązać także do ich myśli. Przydatne refleksje na temat dramowej, dramatycznej i parateatralnej ekspresji dziecka można by wysnuć z prac Joanny Papuzińskiej, Katarzyny Krasoń, Alicji Ungeheuer-Gołąb, których brakuje w spisie literatury.

Drama jako metoda pracy z dzieckiem ma wartość wychowawczą. Dr E. Szymik omawia tę kwestię w części teoretycznej, sięgając do współczesnych teorii wychowania. Ta część pracy zawiera odniesienia do tradycyjnych koncepcji wychowania i greckiego stylu pedagogiki tradycyjnej, co służy znalezieniu powiązań z ważną rolą kultury. Habilitant dobrze rozumie zmiany, jakie zaszły w nurtach wychowania. Odwołuje się do prac Bogusława Śliwerskiego oraz podręcznika historii wychowania Sławomira Sztobryna. Choć myśl B. Śliwerskiego wnosi bogaty wkład w rozumienie współczesnej pedagogiki, niestety bibliografia jest tu mało urozmaicona.

Dokonując charakterystyki technik dramowych, dr Szymik powołuje się na ujęcie Baltona i Pankowskiej. Nie różnicuje obydwu teorii pod względem aksjologicznym, jedynie przedstawia je jako istotne dla prowadzonych eksploracji.

Drugim obok dramy podstawowym pojęciem pojawiającym się w rozprawie jest baśń. Ze względu na to, że do działań dramowych spośród wielu gatunków literackich dla dzieci wybrano baśnie, wydaje się, że materiał poświęcony temu gatunkowi powinien być omówiony w sposób bardziej wyczerpujący i wnikliwy. Baśń jest przez pedagogów uznawana za jeden z istotnych gatunków literackich w edukacji małego dziecka. Prawdopodobnie z tego względu stała się „opowieścią”, którą Autor wybrał w kontekście pracy dydaktycznej na poziomie edukacji wczesnoszkolnej (pomijam tu związki z kanonem lektur). Powszechnie znane są walory estetyczne, literackie i treściowe gatunku, choć – jak wykazał Bruno Bettelheim – odnośnienie się i koncentrowanie jedynie na jej walorach wychowawczych znacznie obniża odbiorczą wartość utworów. Z uwagi na to, że Autor jest z wykształcenia filologiem, nieco dziwi bardzo skrótowe przedstawienie gatunku z punktu widzenia literaturoznawstwa. Teoria baśni jest bardzo bogata, a gatunek ten nie jest jednorodny. Wydaje się jakby Badacz unikał szerszego kontekstu, korzystając z pedagogicznej perspektywy badawczej. Uważam, że to błąd, gdyż kierując rozważania i wyniki badań do pedagogów, w tym nauczycieli i studentów, warto byłoby określić kategorie gatunkowe, choćby podając informację, że utwory Hansa Christiana Andersena to baśnie literackie, a *Jaś i Małgosia* czy *Czerwony Kapturek* to przykłady baśni ludowych. Habilitant, pisząc o funkcjach baśni, cytuje Bettelheima, nie sygnalizując jednak, że psycholog ten osadził swoje badania na tekstach ludowych (Grimm), a nawet przedstawiał różnice w ich odbiorze ze względu na autora opracowania (Perrault a Grimm). To dość poważne uchybienie.

Jedną z części rozprawy są schematyczne scenariusze działań dramowych z wykorzystaniem konkretnych baśni (szkoda, że do bibliografii nie włączono literatury podmiotowej, pozwoliłoby to na szybkie zorientowanie się w tytułach omawianych utworów). Przedstawione w pracy przykłady dramowych interpretacji zawierają interesujący zestaw technik dramowych, które przypisano do rozwiązywania określonych problemów występujących w relacjach interpersonalnych (np. agresja, odwet, uraza). Co ważne, projekty te są autorską propozycją pracy z dramą z wykorzystaniem baśni. Utwór literacki nie jest tu ośrodkiem pracy dydaktycznej. Główny akcent położono na rodzaj relacji interpersonalnej, do którego nawiązuje wybrana technika dramowa. Fabuła baśni służy tu głównie jako źródło, z którego można zaczerpnąć pomysł konfliktu interpersonalnego (np. złe, agresywne traktowanie brzydkiego kaczątka). Najpewniej Badacz właśnie dlatego łączy baśń z dramą, ponieważ

konflikt etyczny jest w tym gatunku osią fabuły. Niestety Autor nie przedstawił w proponowanych scenariuszach szczegółowego przebiegu zajęć (kilka szczegółowych scenariuszy włączono do Aneksu). Nie wiadomo zatem, jakie polecenia otrzymują uczniowie na karteczkach (przykład: egoizm), jaka jest treść polecenia zachęcającego do wykonania pracy plastycznej (przykład: poczucie bezpieczeństwa). Brakuje też zamykającej części zajęć, która służyłaby podsumowaniu, konkluzji itp.

Na końcu rozdziału II Autor pisze: „W rozdziale dowiedziono, że zastosowanie technik dramowych do interpretacji baśni może służyć rozwiązywaniu problemów wychowawczych” (s. 98). Należałoby skorygować tę pewność, gdyż treść jedynie sugeruje taką możliwość, dając pomysł na pracę wychowawczą.

Rozdział III (*Kształtowanie relacji interpersonalnych dzieci w wieku wczesnoszkolnym*), który zamyka prezentację podstaw teoretycznych badań, zawiera refleksje nad kształtowaniem relacji interpersonalnych dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Habilitant włącza tematykę kształcenia zintegrowanego, by przejść do prezentacji dotyczących konstrukcji dziecka funkcjonujących w świadomości społecznej. Zwrócono tu uwagę na kontekst socjologiczny. Autor słusznie konkluduje, że dziecko jako „współtwórca wiedzy, tożsamości i kultury” jest wciąż niedoścignioną konstrukcją w polskich instytucjach edukacyjnych. Należy dodać, że także w życiu społecznym. Wybrane aspekty rozwoju dziecka w wieku wczesnoszkolnym są w pracy omówione z perspektywy rozwoju relacji interpersonalnych. Takie podejście stanowi właściwy kierunek refleksji, jednak razi nieco, że w przypisach (bibliografii) nie uwzględniono nazwisk takich badaczy jak: Jean Piaget i Maria Kielar-Turska, Dorota Klus-Stańska.

Kolejny rozdział zawiera teoretyczne metodologiczne podłoże przeprowadzonych badań. Jego struktura odpowiada pracom z zakresu nauk społecznych, zatem znajdujemy w nim podstawowe cele i problematykę eksploracji o charakterze ilościowym. Omówiono wybrane metody, techniki i narzędzia zastosowane w badaniach. Przebieg działania eksperymentalnego (metoda eksperymentu) przedstawia schemat, który pozwala dobrze zorientować się w zamiśle Badacza (s. 112). Narzędzie zostało przygotowane w oparciu o pracę Ewy Wysockiej i Joanny Góźdź (*Kwestionariusz Nastawień Intrapersonalnych, Interpersonalnych i Nastawień wobec świata...*, 2011) po uwzględnieniu wyników badań pilotażowych, w których ogółem wzięło udział 441 uczniów. W przygotowaniu badań właściwych zadbano o wysoki poziom istotności, typując pytania uzasadnione statystycznie. Pomogły w tym badania pilotażowe, sondażowe i uzupełniające, co wskazuje na dużą sumienność i staranność w podejmowanym przedsięwzięciu. Ostateczna grupa badawcza liczyła 41 osób i uznana została za grupę małą.

Niłą liczebność Autor wyjaśnia opisanymi w literaturze metodologicznej pozytywnymi walorami badań na małych grupach.

Przedstawione w rozprawie badania były próbą oceny zmian relacji interpersonalnych uczniów klas III szkoły podstawowej za pomocą dramy z wykorzystaniem baśni. Główny cel to określenie, czy i w jaki sposób udział uczniów klas III wpływa na rozwój ich relacji interpersonalnych, w tym przekonań i postaw. Formułując problemy, Badacz wziął pod uwagę takie zmienne, jak płeć i problemy środowiska rodzinnego. Starał się wykazać zależność pomiędzy płcią a przekonaniami i postawami badanych. Habilitant słusznie założył, że udział w lekcjach dramowych z wykorzystaniem baśni warunkuje rozwój relacji interpersonalnych, w tym przekonań i postaw. Zatem wykrycie zależności pomiędzy udziałem w lekcjach dramowych a rozwojem relacji interpersonalnych wskazywałoby na zasadność prowadzenia edukacji dramowej.

Posłużenie się metodą eksperymentalną wydaje się uzasadnione w przypadkach badania tego typu zmian. Przedsięwzięcie, którego podjął się dr E. Szymik, jest wymagające szczególnie ze względu na wiek badanych oraz szereg czynników zakłócających obraz uzyskanych danych. Badacz wziął pod uwagę te trudności i starał się je nie zminimalizować między innymi przez takie działania, jak samodzielne prowadzenie zajęć dramowych (jeden nauczyciel), wykonanie badań pilotażowych oraz sondażowych (pretest), badanie małej grupy zbliżonej pod względem rozkładu płci, wieku, liczby rodzeństwa. Pozwalało to na uniknięcie ewentualnych błędów. Badania sondażowe objęły głównie doświadczenia rodzinne, zaburzenia w relacjach szkolnych, niepełnosprawność intelektualną, stan zdrowia. O wysokiej świadomości Badacza świadczy przeprowadzenie badań uzupełniających dotyczących przekonań i ich powiązanie z pytaniami opisanymi z zastosowaniem testu istotności Kendala. Trudno kwestionować poprawność przygotowania i przeprowadzenia badań podstawowych. Wykorzystano tu w sposób właściwy procedurę eksperymentalną. W wyniku opisu badanych zależności określono przydatność pytań pod względem istotności statystycznej do badań zmian przekonań i postaw (w oparciu o wyniki testu t-Studenta) i podjęto decyzję o przystąpieniu do pogłębionej analizy. Uzyskane dane były gromadzone skrupulatnie za pośrednictwem kwestionariusza o czterech wariantach. Zbierano dane przed ekspozycją oraz po niej w odstępie czasowym jednego roku szkolnego (2018–2019). Mała grupa badanych może wskazywać na słabość uzyskanych wyników, tym bardziej że badania mają charakter ilościowy. Habilitant odnosi się w pracy do tej kwestii (rozdz. 4.6), dość rzeczowo omawiając zastosowany dobór grupy kontrolnej i eksperymentalnej. Przeprowadzenie analizy zakłóceń i prowadzenie rejestru

zdarzeń, które mogłyby mieć wpływ na wynik posttestu, oraz skorzystanie z opinii sędziów kompetentnych uważam za jak najbardziej zasadne.

Analizę wyników badań zawiera część V rozprawy. Przedstawiono w niej pogłębioną analizę porównawczą uzyskaną w wyniku zastosowania analizy średnich w grupach opartych na agregacji danych, analizy metodą różnic średnich (MRS), analizy kierunków diagnostycznych pytań. Wnioskowanie przeprowadzone jest właściwie, z dużą dozą dokładności. Wyniki obrazują tabele załączone w treści rozdziału oraz w Aneksie. W opisie i uzyskaniu wyników wykorzystano obliczenia statystyczne.

Konkludując, należy zauważyć, że jak w każdym procesie dociekań teoretycznych czy postępowań badawczych, pomysłodawca podejmuje ryzyko, które wpisane jest w naukowy dyskurs. W mojej opinii jako słabe strony przedłożonej rozprawy można wskazać:

- zbyt rzadkie stosowanie czynnika eksperymentalnego (jedenaście lekcji w ciągu jednego roku);

- wykorzystanie jedynie testów KNIIS, podczas gdy interesująca byłaby obserwacja grupy eksperymentalnej i odnotowanie zarejestrowanych rzeczywistych aktywności badanych w sytuacjach konfliktowych;

- brak odniesienia do obszaru terapeutycznego literatury;

- zbyt powierzchowne podejście do teorii baśni;

- słabe zaakcentowanie przez Autora wyraźnych wskazań dla praktycznego modelu zastosowania wyników zrealizowanych badań;

- wydaje się, że niedostatek teoretyczny nie pozwolił skonstruować jednolitego typu oddziaływań, które poszerzałyby wiedzę z zakresu dydaktyki nauczania elementarnego. Warto zastanowić się bowiem, czy inny utwór baśniowy dawałby podobne efekty. Jaki utwór baśniowy i jaka technika dramowa powinna być stosowana w przypadku konkretnego problemu wychowawczego w zakresie relacji interpersonalnych? Czy w ogóle możliwe jest ustalenie tego rodzaju klasyfikacji? To pytania, na które brakuje odpowiedzi.

Niemniej jednak badania umożliwiły także poprowadzenie wielu pozytywnych, interesujących refleksji. Dowodzą, że mała liczebność grup pozwala głęboko dotrzeć do mechanizmów zmian. To interesujące osiągnięcie, które daje uzasadnienie dla prowadzenia tego typu realizacji. Jak pisze Badacz, niemal w każdym przypadku podgrupy dziewcząt i chłopców z grupy eksperymentalnej osiągały wyższy poziom relacji niż odpowiadające im podgrupy z grupy kontrolnej. Wnioski potwierdzają znaczenie świadomego podejścia do

rodzicielstwa, wybrzmiewa z nich także konieczność współpracy rodziców i dyrekcji szkoły. Co interesujące, dr Szymik zauważa problem niewłaściwego formowania klas pierwszych, które w efekcie ma wpływ na kształtowanie się relacji już na początku drogi edukacyjnej ucznia. Spełnienie celu teoretyczno-poznawczego pozwoliło ustalić, że działania dramowe związane z interpretacją baśni wpływają na percepcję baśni przez współczesne dzieci. Trudno dyskutować nad wyborami Autora, zarówno jeśli idzie o typ i przykład baśni, jak i rodzaj użytej techniki dramowej w konkretnych przykładach. Indywidualny i w jakimś stopniu pionierski charakter eksploracji zmusza do przyjęcia racji Habilitanta, gdyż nie wykonano dotąd podobnych badań. Wydaje się jednak oczywiste, że wybrane baśnie, dzięki szczególnym walorom treści i formy, mają znaczenie dla czytelnika w każdej sytuacji, a drama posiada zalety, których dowodzą prace cytowanych w rozprawie badaczy. Niemniej jednak pozytywny wynik oddziaływania dramy na relacje interpersonalne dowodzi istnienia wartości praktycznej podjętego przedsięwzięcia. Wdrożenie metody do kształcenia dzieci pozwoliłoby na kontynuowanie zauważonego przez Badacza procesu zmian. Wyniki badań pokazują zatem wartość dramowych działań. I choć z jednej strony może się wydawać, że wiedzę tę już mamy, gdyż w pracach na temat udziału dramy w edukacji technika ta jest przedstawiana jako bardzo dobra, to z drugiej, zasługą przeprowadzonego eksperymentu jest potwierdzenie tej wiedzy w obszarach interakcji między uczestnikami – w aspektach poczucia bezpieczeństwa, poczucia wsparcia, wyzbywania się uraz, zmiany uczucia obawy agresji. Ponadto w obydwu grupach badawczych wykazano, że w wyniku stosowania dramy nastąpiło wzmocnienie pozytywnych przekonań/postaw i osłabienie negatywnych. Przeprowadzona przez Habilitanta wnikliwa analiza danych pozwoliła stwierdzić, że nie wszystkie zamierzone cele udało się osiągnąć, bowiem nie udowodniono braku postępu dla takich postaw, jak np. wyzbycie się plotkowania, złośliwości, agresji, działań opozycyjnych czy odwetowych. Najprawdopodobniej jest to związane z naturalnym emocjonalnym i moralnym rozwojem dziecka.

Warto nadmienić, że rozprawa napisana jest jasnym, naukowym językiem, jest dobrze przygotowaną publikacją od strony redakcji i szaty edytorskiej.

Konkluzja

Niewątpliwie badania i ich opis przedstawiony w książce Pana dr. E. Szymika pt. *Dramowa interpretacja baśni w kontekście kształtowania relacji interpersonalnych dzieci w wieku wczesnoszkolnym* stanowi wnikliwe, dobrze przygotowane i poddane rzetelnej analizie przedsięwzięcie badawcze. Jest to praca samodzielna, przemyślana, wynikła ze

sprecyzowanych, indywidualnych zainteresowań Badacza. Stanowi ponadto uwieńczenie długoletnich dociekań badawczych Habilitanta. Mimo kilku negatywnych uwag, uważam, że rozprawa habilitacyjna oraz dorobek dr. E. Szymika poszerzają wiedzę naukową w dziedzinie nauk społecznych (pedagogika wczesnoszkolna). Książka habilitacyjna oraz osiągnięcia naukowe Habilitanta spełniają warunki wskazane w art. 219 ust.1 pkt 2 Prawa o szkolnictwie wyższym i nauce.

W związku z powyższym **Radzie Doskonałości Naukowej**, **Radzie Dyscypliny Pedagogika** oraz Panu Dziekanowi Kolegium Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach **przedkładam wniosek o dopuszczenie Pana dr. Eugeniusza Szymika do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.**

Alicja Mugebauer-Bośab

Rzeszów, 07.06.2023 r.